

הנפש לא שתקה והעבודה אבדה

"לא הצלחתי להסביר למה חיי אמנות הם מוצא כמעט יחיד מחיי עבודות-משרתיים או מחיי קומבינות מאולתרות או מחיי סבל צרוף של בטלה כפויה או התרסקות הנפש או שברון הגוף. לא הצלחתי לנמק למה לאמנות יש תפקיד גואל לפרט ולכלל, במיוחד בעולם שמבקש יותר מאי-פעם להפריד בין גוף לנפש ולהעניק לחזקים תחושת שליטה מדומיינת על גורלם". על הקשר הסבוך שבין מעמד, מגדר, אתניות ועבודה, ועל הקומבינה כסוג של מוצא

ליאורה לופיאן

"את בחרת בעבודה הזו", אמרה לי אחראית המשמרת בלילה. "איך יכול להיות שאדם בוחר בעבודה שאף אחד לא רוצה בה?", עניתי בוויכוח האחרון והקובע, כשהנפש צעקה מגרוני בלי שאוכל לגעור בה או להצניע את נוכחותה הקולנית.

לו הייתי יכולה לשוחח עם הנפש המורדת הייתי מסבירה לה שגם אם היא צודקת וזכונה ושעבודת הניקיון משפילה קצת וקשה מדי, אני זקוקה לה כדי לקיים את הגוף, שזקוק לאוכל וקורת גג ומלבושים. אבל הנפש לא שתקה והעבודה אבדה.

ימיים לאחר אותו אירוע מר ונמה, ביום ראשון מדוכך במיוחד, עם רגשי אשמה שניסיתי להדחיק, ישבתי מול דף מחשב שמיאן להתמלא, מוצפת מחשבות מבלבלות על הקשר הסבוך שבין מעמד, מגדר, אתניות ועבודה, ולא הצלחתי להסביר למה לימודי אמנות ודימוי עצמי של אדון הם נכסים נדירים שמפלסים את דרכם של יחידים מיוחסים לגטו הצר של חיי האמנות. לא הצלחתי להסביר למה חיי אמנות הם מוצא כמעט יחיד מחיי עבודות-משרתיים או מחיי קומבינות מאולתרות או מחיי סבל צרוף של בטלה כפויה או התרסקות הנפש או שברון הגוף. לא הצלחתי לנמק למה לאמנות יש תפקיד גואל לפרט ולכלל, במיוחד בעולם שמבקש יותר מאי-פעם להפריד בין גוף לנפש ולהעניק לחזקים תחושת שליטה מדומיינת על גורלם.

לא הצלחתי להסביר כמה קשה לסגל משמעת עצמית כשלמדת לסמוך על משמעת שכופים עלייך אחרים, כמה קשה להעניק לנפש חירות מלאה להאמין בכוחותיה כשלמדת להאמין שאת שן רקובה במנגנון ענק, כמה קשה לקנות כלים חומריים ממש כמו הרגלי קריאה ושפה ולימודי מוזיקה ומחול וציור ורישום וקולנוע כשלא רכשת אותם בילדות. כשלתי בניסיון להסביר שהתהליך שצריך לעבור בדרך לרכישת

הביטחון והכלים וההרגלים של חיי יצירה מיתרגם לשנים של בלבול וסבל ועוני ורעב ודיכאון וייאוש עמוק, שנים שנצרכות בבשר ובנפש, שנים שמעכבות אהבה וזוגיות וכל מיני תהליכים שקשורים לגוף שקשה להשיג בזמנים מאוחרים, שנים שמשלמים בהן מחירים שלא ביקשת ולא ידעת שתשלמי גם כשלא הבטיחו לך גן של שושנים כי לא יכולת לדמיין שיש שושנים, אבל הקוצים נורא עמוקים.

כשלתי בניסיון להסביר שלנפש יש הרבה גוונים, ויש מקום עלום אבל ממשי לאהבת אם בעולם המעשים ויש מקום עלום אבל ממשי לדימוי עצמי של מעמד וסביבה והורים בעולם המעשים, כי יש קומבינה כזו בין הכלים הממשיים שקיבלת לאמונה המדומיינת שמאחוריה אהבת אם ודימוי שרכשת מהתבוננות וחינוך מילדות. וזו קומבינה נדירה מאוד, כי היא שקופה לגמרי. בלתי נראית. האמנות כאילו פועלת מכוח יד נעלמה.

קשה לדחוק במלים, והיד הרושמת, שנראית כמתהלכת מאליה בסרטי פלסטיק, פועלת באטיות משועתת במציאות הממשית. קשה לדחוק במלים כי קשה לאזוק מחשבות מתרוצצות, לערוך בהן סדר, לטאטא מחשבות סוררות ולהעמיד מהן התחלה, אמצע וסוף. קשה לכלוא את הכאוס בממשי, להעניק גוף למופשט ובית למחשבות נודדות כשהנפש סוערת והאבק במוח מתערבל.

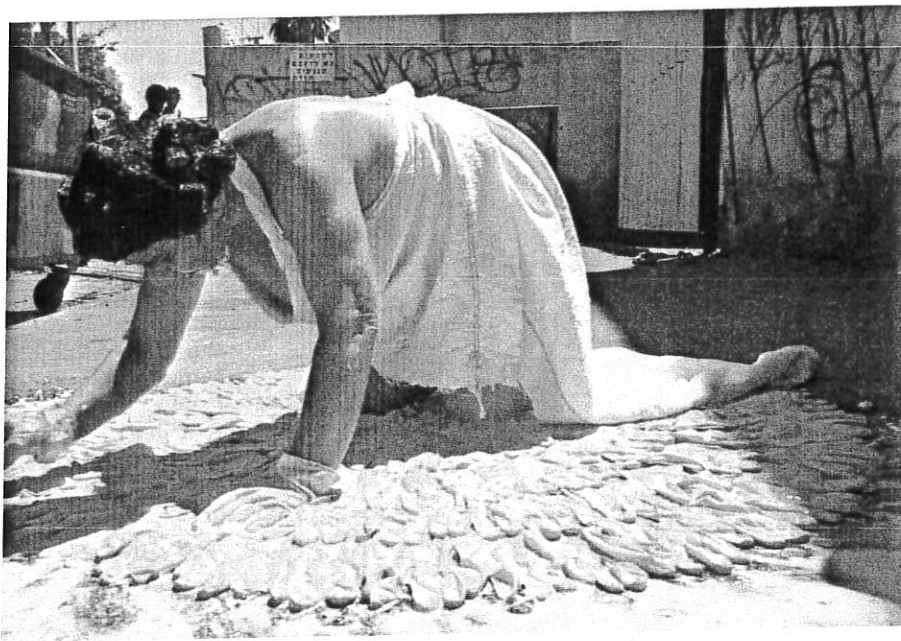
תהליך של יצירת סדר חדש ברעיונות ובמלים תובע מאמץ שאינו מובן מאליו, מאמץ שממזג בין משמעת חיצונית של אדונים שלמדו להיות בעלי הבתים של עצמם לכוח פנימי של אמונה של אדונים שנוולו לעצב מחשבות על העולם או של משרתיים שחייבים להטא צלקות של נפש פצועה במלים ורעיונות שמרחפים ברוח. קשה להיות בעלת הבית של עצמך כשלא לימדו

אותך משמעת בגוף. קשה להיות בעלת הבית של עצמך כשאת צריכה להאמין ברוחך ולימדו אותך להאמין רק בגוף שמתפרנס מניקיון עם דלי וסמרטוט ומגב ולא מניקיון של מחשבות ורעיונות. אמונה ברוחך, ולא רק בגופך, היא סגולה נדירה שנקנית מכוח הכרה חברתית שנרכשת במעמד או במאמץ מייגע רב שנים של עבודות ניקיון קטנות שמביאות סדר חדש לעולם, כי הסדר הישן, הישק, לא משרת את אלו שנוולו למעמד הנמוך של עבודות הגוף. אז את מתאמצת ומתאמצת להוליד אמונה ומשמעת וסדר בגוף כדי לחמוק מהגורל הבלתי נסבל של עבודות הגוף שבוחרת בשבילך נפש שלמדה להאמין רק בגוף, נפש שאת צריכה להבין ולהסביר לעולם כדי לחמוק מהגורל הבלתי נסבל של עבודות הגוף.

קומבינה היא פעולה של יצירה שנוצרת במקום שבו הסדר הישר כושל, במקום שבו אורח הפעולה הקיים של השיטה לא מצליח לענות על צרכי האדם. כשלא יכולים לפסוע בתוואי ידוע מראש נאלצים ליצור דבר חדש, וגם הקומבינה מזווגת זיווגים חדשים שלא השתדכו לפני שהיא יצאה לאוויר העולם, מציעה תחבולות חדשות לקיום בעולם הזה מעבר לגבולות השיטה הקיימת, הידועה.

מקור המלה הוא ככל הנראה ברוסיה הקומוניסטית, בספר בשם "שנים-עשר כסאות" מ-1928, שנכתב על-ידי אילף ופטרוב ומצייר אדם שעוסק ב"בעיה קומבינטורית", כלומר בשאלה כיצד להתפרנס בלי שעבוד של הגוף והנפש לכללי המשטר, עם סידור חדש ואחר של המציאות. הקומבינה לא מתריסה נגד השיטה, לא מחזיקה בשלטים או בספריי צבע לשרבט סימאות; הקומבינה מבקשת להתל בשטיה, לחמוק מצויה המדכאים, בלי להבין שהיא כזאת.

כל אדם זקוק למים ולאוכל, לקורת גג ולכסות לעור, כל אדם זקוק לאהבה ולמגע, לתחושת

ורד נסים, "אספר לכם קורות חיי, דמעות יוצאות לי מעיני", 2015, וידיאו, 12:22 דקות. צילום וידיאו: ארתור יעקובוב

"קשה להיות בעלת הבית של עצמך כשלא לימדו אותך משמעו בגוף. קשה להיות בעלת הבית של עצמך בשאת צריכה להאמין ברוחך ולימדו אותך להאמין רק בגוף שמתפרנס מניקיון עם דלי וסמרטוט ומגב ולא מניקיון של מחשבות ורעיונות. אמונה ברוחך ולא רק בגופך, היא סגולה נדירה שנקנית מכוח הכרה חברתית שנרכשת במעמד או במאמץ מייגע רב שנים של עבודות ניקיון קטנות שמביאות סדר חדש לעולם"

לנפש כשחתמו על המשפט המקורי "גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה", שמיועד לבעלי בתים שיכולים להתפרנס מהגיגי לבם בלבד, ללא כבוד לגוף שמבקש גם הוא ליטול חלק במלאכת הקיום. "פה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עוון", נאמר

המושפלת כשאת עובדת בעבודה של המעמד שמנקה את הלכלוך של אחרים, אומרים לך ש"כל עבודה מכבדת את בעליה". ספק אם רבי יהודה, שנשא חבית לבית-המדרש, ורבי שמעון ברי-יוחאי, שנשא טנא לבית-המדרש, חשבו על כבוד בעבודות גוף שאין בהן כבוד

השתייכות וטעם לקיום. לכל אדם צרכים הרבה שהעולם ברובו נדיבותו אמור לספק: צרכים של הבשר וצרכים של הנפש שזקוקה לפנאי משלה ללמוד ולהרחיב דעת, לחקור בנשגב, לנהל דיאלוג עם הזולת ולהשתתף על יופי שימתיק את גזירת הקיום. המוני אנשים יש בעולם, וכולם צריכים לחלוק ביניהם את צרכי הגוף כך שיהיה מקום גם לצרכי הנפש, שתובעת את שלה בדממה. המוני אנשים שנחלקים לקבוצות שהמציאו, כמו שבטים, קהילות ומדינות, עם שיטות שהמציאו לחלוקת אוצרות העולם. הכסף עוזר לבני-האדם לנהל סחר חליפין בכל תרבות ידועה, משחר ההיסטוריה. על אף שהכסף הוא מוצר ממשי שניתן למשש ולהרגיש, אין לשטרות ולמטבעות קיום עצמאי, מנותק מהערך שהם מייצגים בעיני חברי קבוצה מסוימת, בזמן ובמקום מסוים. כסף הוא מושג מופשט, כלי עזר למערך מורכב ומסועף של חלוקת צרכים.

באלוהים או שמים מבטחנו. כך כתוב על שטרות הכסף של האימפריה הגדולה בעולם בזמן ובמקום שאנחנו חיים בו. אלוהים, כמו כסף, הוא מונח מופשט עם משמעות משתנה. לאלוהים, כמו כסף, אין משמעות ללא אמונה אנושית. בפילוסופיה הדתית של מייסדי האימפריה אלוהים הוא זה שנוטע אמונה בלב יחידים נבחרים שהצלחתם החומרית בעולם הזה מעידה על אמונתם הקבועה מראש. מאחר שאנחנו חיים בעולם שאנחנו לא מבינים את פשרו, עולם מפיח ומאיים, מלא בסכנות ובפורענויות, האמונה באלוהים מופשט הפכה לאמונה בשטר כסף שניתן להרגיש ולמשש, ועבודת האל הפכה לעבודה למען חומר שניתן לראות ולהרגיש. היחסים בין בני-האדם ובין בני-האדם לעולם הופקרו לחסדם של בני-האדם, יצור מפקפק שנתון ליצריו הטובים והרעים.

כסף הוא מושג מופשט שהאדם יכול לעשות בו כרצונו. לא כל בני-האדם שותפים לעיצוב העולם, ואלו שכן - יכולים לצקת תוכן במופשט ולעצב כלכלה שמיטיבה עם בני משפחותיהם וחבריהם. בני-אדם, כמו כל בעל-חיים, ידאגו לחברי הקבוצה שלהם לפני שידאגו לחברים מקבוצות אחרות. בני-אדם, בניגוד לחיות אחרות, יכולים לייצר מנגנונים מלאכותיים כמו מדינות או תאגידים ולצבור רכוש רב שהם אינם צריכים. בני-אדם, בניגוד לחיות אחרות, יכולים להסתייג במחשבה המופשטת ובכוח הדיבור ולהעמיד משפט כמו "כל בני-האדם נולדו שווים", גם כשברור שבני-אדם נולדים שונים אלו מאלו ושכלל תרבות דרך משלה להתנהל עם שונותם האינסופית של חבריה. קשה להגיד שכל בני-האדם נולדו שווים כשהעולם נחלק לעבודות שונות כל-כך, שגורל האדם בהן שונה כל-כך, אלא אם מאמינים שיש אנשים שנולדו לעבודת עמל גופנית, יש אנשים שנולדו לנהל במלה ובכתב עבודת עמל של אחרים, ויש שנולדו לעבוד בעבודת מחשבה צרופה. תרבות שמאמינה בכסף כשופרו של אלוהים יכולה להתעלם ממעשי ידי האדם בעיצוב פני העולם ולהאמין שרק שונותם המולדת של בני-האדם קובעת את גורלם.

כשמבקשים להשתיק אותך, להשתיק את הנפש

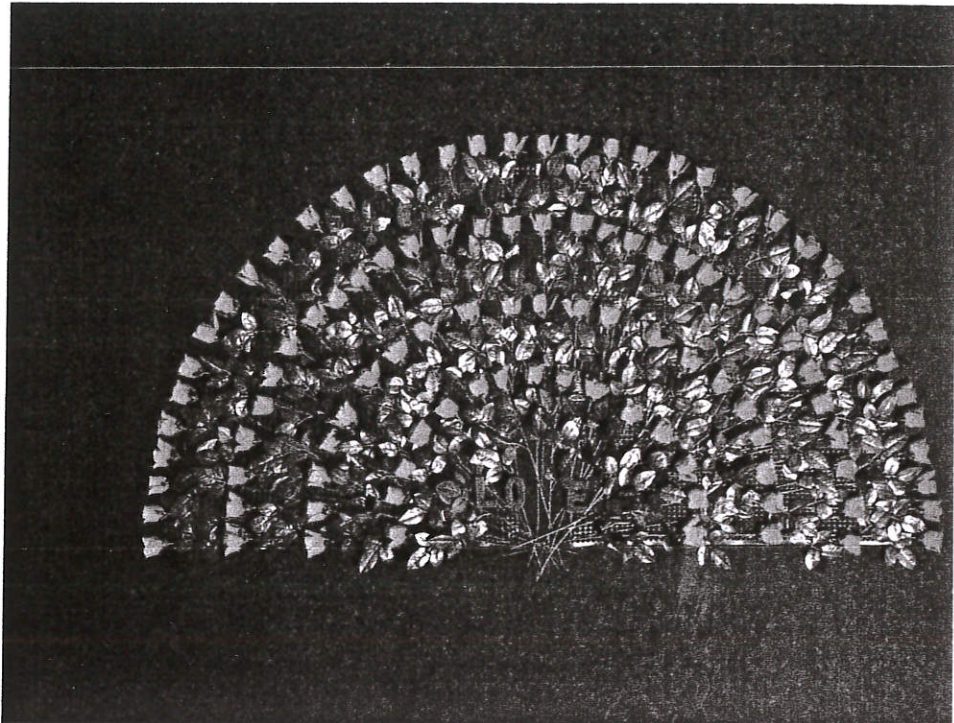
ווסטווד ומלקולם מקלארן, כפי שתרומתם של הוריו לחיים שאין בהם רמז לעבודות של גוף כנראה אינה מטרידה את מחשבתי. משרתי הגוף יודעים שהם אינם שלמים כשהנפש זועקת לחירות והחירות זועקת דרכם, אבל עול חדש תובע יצירה, תנועה מתמדת בין מה שישנו למה שמבקשים שיהיה. השיטה יכולה לבלוע לתוכה צורות ברורות של התנגדות שמבקשות להרוס ולנפץ כי השיטה מבינה במחשבה ישרה. השיטה לא מבינה בקומבינות, בהתנגדות שנוטלת מהקיים ועושה בו מעשה יצירה. באמנות, הקומבינה השקופה מכל, השיטה מנסה לפקח באמצעות הדיכוי הפנימי של המעמד. דיכוי פנימי שאהבת אם חזקה ואיתנה יכולה לעזור לצח.

כתר מלכות מככפות פלסטיק צהובות מונח על ראשה של אמה של ורד נסים בתמונות שמציגות רוח ואהבה בין אבא לאמא בחדר השניה בתום ימי עמל מפרכים. העבודה מחלחלת לכל פינה ואתר, עד למקום האינטימי ביותר, עד לרגעים של רוח ואהבה בגוף ובנפש. השמש, שניזונה מהשקיה מלאכותית ברחובות המזהמים של דרום תל-אביב, הופכת לכתר על ראשה של אסתר בביתה פנימה. מעשה האהבה, כמו מלאכת הפרנסה, יכול לפלג בין גוף לנפש ויכול לחבר בין הרגש לגוף. ורד מציעה לעולם מעשה של אהבה בין הגוף, בין מלאכת התפירה של אמה לעבודות יצירה במיני מלאכות שונות, לרוח, מחשבות ורעיונות ורגשות.

ורד זכתה בחירות נדירה מעבודות גוף, חירות שחושבים עליה ומהרהרים בה. חירות שמוקירים לה תודה ומציגים אותה בכניסה לתערוכת יחיד עם תמונה של אם במדי פועלת ניקיון הנושאת על גבה בת. התערוכה תציע בקירות הבאים יופי גדול שראשיתו ביציאה מעבודות לחירות. וקשה מאוד לעלות בסולם ולהעניק לנפש נגיעה בשמים שיש בהם שמש צהובה, קשה, כשמאמינים שיש סולם שצריך לטפס בו ולא עיגול יפה ושלם כמו שהשמש מציעה מדי שחרית וערבית כמנחה לעולם. קשה במלאכת הפרנסה וקשה במלאכת האהבה. וחז"ל אומרים שקשה פרנסה כקריעת ים סוף וקשים זיונים כקריעת ים סוף, כי מאז ומעולם התקשה האדם לחבר בין הקיום הגופני הישר לרוח המשתובבת ובין הרגשות הנוכחים והמשתנים בכל רגע למחזוריות הקבועה של הטבע, בין הגברי לנשי, בין השחור ללבן, בין היין ליאנג.

מעשה האמנות יכול להציע תיקון ויכול לדבר על פצע הכמיהה הלא פתורה לאהבה בהומור ובאירוניה ובמודעות ובחיבה; הכמיהה לחתונה, לרגעים של הצגה זוגית של מעשה אהבה שמתין בין גוף לנפש. מעשה האמנות יכול לתת גם לאמא שהיתה פועלת ניקיון קבועה פינה להקריא בה שיר על פועלת ניקיון קבועה אחרת ועיגול של שמש צהובה לספר בו את סיפור העבודה הלא-נעימה, שלוקחת ממך כוחות ושוברת את הגוף. ומעשה האמנות יכול להציע נחמה נדירה מאוד בעולם שקשה בו מאוד להתהלך בין הגוף והנפש ולהציע תיקון לעולם שקשה בו הפרנסה והאהבה, כקריעת ים סוף, כי מעשה האמנות נובע מכוח האהבה, ואהבה יכולה לרפא ולתקן.

¹ליאורה לובינאו נשקת וכותבת דף תחית אילוצי דייליין

ורד נסים, אטמבלאר רדי-סטידס על קיר, 2015-2020, 120x120 ס"מ, צילום: אלעד שריג

"דאון קאמינג" פיסתו הגדולה ביותר, לא חשובה אתו הנפש המושפלת
יהי ויהי ידועה נחמת יצירתה של הנפשות שנוקת את הלכלוך של
קריאתו ודחייתו של הלב המצטב והכחוד את בעליה. ספק אם
היה זהו רוחו, שרצח ופית לבית-המדרש, ורבי שמעון
הישיבה, שכאמא טבא לביתו-המדרש, חשבו על כבוד בעבודות
גוף שאינן ידועה נחמת יצירתה של הנפשות שנוקת את הלכלוך של
מלאכותי שמטבכות את בעליה, שמויעד לבעלי בתים שיכולים
להתפרנס מהגוי לבם בלבד"

במקום אחר לגמרי, במדינה אחרת לגמרי, ג'ו קוה, הבן של ויויאן ווסטווד ומלקולם מקלארן, מתכנן לשרוף פריטי לבוש בשווי חמישה מיליון פאונד במחאה על חיבוק הדוב הממסדי של חגיגות ה-40 לתנועת הפאנק, שזכו לברכה חגיגית מאת המלכה, זו עם הפירסינג. בהודעה לעיתונות על השריפה שמתוכננת בשכונת קמדן בלונדון ב-26 בנובמבר 2016, מועד יציאת הסינגל המיתולוגי "אורכיה בממלכה המאוחדת" של להקת הסקס-פיסטולס ב-1976, שנוקמה בחנות הבגדים של הוריו, הוא כותב שאנשים נעשו אטומים, שהם לא מאמינים שקולם נשמע, ולכן הפסיקו להיאבק. הבן של ההורים שהרוויחו מיליונים מהפאנק מבקש לטלטל את הציבור במחווה של ויתור על הון שרבים לא יחלמו אפילו להרוויח. הון שנוצר בזכות הפיכתה של הפאנק מתנועת מחאה לתופעה תרבותית שמסתמנת מחאה ומרד במסד, בזכות ההסכמה החברתית שממירה ערימת בגדים ששוויים כמה פרוטות לפריטי נוסטלגיה בעלי ערך רב. אותה הסכמה חברתית שכנגדה מתקיימת פעולת המחאה. האירוניה הזו נעלמה מעיניו של הבן של ויויאן

במסכת "אבות" עם המלצה דומה לשיתוף פעולה בין בשר ורוח, אבל על אף שהמדע יודע היום שהשניים צועדים יד ביד, בעולם המעשה נהוגה שיטת חלוקה שפורטת את העבודה לגורמים קטנים ומחלקת את התפקידים לפי תפיסות שמפלגות בין הגוף לנפש ובין אדוני רוח ומשרתי גוף.

"בעיראק קראו לזה ח'די, משרתת. לא היה לעוזרת בית שום כבוד", מספרת אמא של ורד נסים כשהיא רוכנת ומקרצפת שמש מכפפות פלסטיק צהובות בשמלה עשויה מסמרטוט רצפה בעבודת וידאו בשם "אם אספר לך קורות חיי/ דמעות זולגות לי מעיני", שמוצבת בכניסה לתערוכת היחיד של בתה בגלריה של אוניברסיטת תל-אביב. ורד, שיושבת על סולם נישא לשמים ומעתירה על השמש דמעות של מים ממשך, מפגישה בין עולמות שלא נועדו לשכון יחדיו בעידן חלוקת העבודה: עולם הרוח הנשגב, שמאכלס יחיד סגולה שלא ניתן להמיר באחרים, והעולם של אמא, שבו צריך "רק לנקות, לנקות, לנקות, שיהיה נקי, נקי, נקי, שישאירו אותי בעבודה כי אם אני לא אעבוד בניקיון יבואו מאות במקומי".